

JE LEN JEDNA NESMRTELNOSŤ

Ivan Marton

Sú prózy, ktoré čitateľa dostanú do kolien silou výpovede a priľahnú ho masívnym intelektuálnym posolstvom. Lektúra takýchto próz je náročná a vyčerpávajúca, opakovane sa vraciate na začiatok odstavca, aby ste si komplikovanú vetnú konštrukciu dôkladne vryli do pamäti. Pritom sa nedokážete dlhodobo sústrediť a po hodine čítania ste unavení ako po namáhavej fyzickej práci. Knihu na pár chvíľ, hodín či dní odložíte a hoci viete, že máte v rukách majstrovské, štylisticky vycibrené literárne dielo, ktoré autor do dokonalého tvaru cizeloval roky a jeho úsilie si dozaista zaslúži čitateľskú dôveru, po knihe opätovne siahate – hanba sem, hanba tam – s prísne ukrývanou nevoľou. (Spomínam si, ako sa naša nezabudnuteľná Alma Münzová o jednom z najväčších predstaviteľov nemeckej prózy minulého storočia práve z tohto dôvodu vyjadrovala s miernym dešpektom ako o „estétskom krasoduchovi“, ktorého nedokáže čítať s pôžitkom. Vtedy ma jej názor prekvapil, dnes už mu rozumiem.) – Áno, to je tá správna charakteristika – čítanie týchto kníh človeka síce intelektuálne pozdvihne, ale nemá z nich potešenie.

Román Nesmrtelnosť Milana Kunderu je iný hneď z dvoch základných dôvodov: je to literatúra z druhu *haute couture*, čitateľa netlačí do kolien, no potešenie mu spôsobuje od prvej strany. Keby len potešenie – od prvých chvíľ sa vám do očí nahrnú slzy, ktoré Th. W. Adorna sprevádzali pri počúvaní Schubertovej hudby. Aj pre Kunderovu magickú prózu platia tieto mysliteľove slová: „Zaznejú prvé tóny a do očí sa vám natlačia slzy ešte skôr ako sa dotknú vašej duše. Skladateľovou domovinou sú spomienky. Plačeme bez toho, aby sme vedeli prečo.“ Kundera píše a začína spomínať ako Schubert: z pamäti sa mu vynárajú gestá ako *topoi*, na pohľad banálne, no s ťažiskovým referenčným obsahom: koketné gesto staršej dámy v bazéne mu pripomenie rovnaké, no tentoraz významotvorné gesto z mladosti hlavnej hrdinky románu, gesto ako výraz silného citového zážitku a vzápätí ako symbol nenaplnenej túžby; objavuje sa gesto ako harmonická kadencia, ako metafora smútku nad mínajúcim sa časom, gesto ako erotická spomienka, ako pochodová šablóna pri deklamovaní najznámejšej Goetheho

básne (ktorá je tiež o pomínaní) a napokon gesto, ktoré predznamenáva smrť, a teda náš definitívny odchod z pozemského života. Tým sa to však nekončí, Kundera píše a posúva svoj príbeh ešte ďalej – z pamäti sa vynárajúce gesta a ich nositelia prechádzajú do histórie a stávajú sa nesmrteľnými.

Je veľa vzácnych kníh, ale len jedna Nesmrtelnosť. Z plejády desiatok majstrovských diel svetovej literatúry ju kladiem na najvyššie miesto.

NESMRTELNOST

Milan Kundera

Ta pani mohla mať šedesát, päťdesať let. Díval jsem se na ni, když jsem ležel na lehátku proti bazénu v tělocvičném klubu umístěném v nejvyšším poschodí moderní budovy, odkud je vidět velkými okny celou Paříž. Čekal jsem na profesora Avenaria, s kterým se tu občas scházím, abychom si povídali. Ale profesor Avenarius nepřicházel a já jsem se díval na dámu; stála sama v bazénu, po pás ve vodě a hleděla vzhůru na mladého plavčíka v tepláčkách, který ji učil plavat. Dával jí povely: musila se chytit rukama za okraj bazénu a zhluboka vdechnout a vydechnout. Dějala to vážně, snaživě a bylo to, jako by se z hloubi vod ozýval hlas staré parní lokomotivy (ten idylický zvuk, dnes již zapomenutý, který se pro ty, kdo ho nepoznali, nedá popsat jinak než jako dech starší dámy, která u kraje bazénu hlasitě nadechuje a vydechuje). Díval jsem se na ni fascinován. Upoutávala mne dojemnou komičností (plavčík si jí byl také vědom, neboť mu každou chvíli zacukal koutek úst), až mne pak oslovil nějaký známý a odvedl mou pozornost. Když jsem se na ni po chvíli chtěl znovu podívat, cvičení už skončilo. Odcházela v plavkách podél bazénu. Minula plavčíka, a když byla od něho vzdálena tři, pět kroků, otočila k němu ještě hlavu, usmála se a zamávala mu. Sevřelo se mi srdce. Ten úsměv i to gesto patřily dvacetileté ženě! Její ruka se vznesla s okouzující lehkostí. Bylo to, jako by vyhazovala do vzduchu barevný míč, aby si hrála s milencem. Ten úsměv i to gesto měly půvab i eleganci, zatímco tvář a tělo už žádný půvab neměly. Byl to půvab gesta utopený v nepůvabu těla. Ale ta žena, i když samozřejmě musela vědět, že už není krásná, na to v té chvíli zapomněla. Určitou částí své bytosti žijeme všichni mimo čas. Možná že jen ve výjimečných chvílích si uvědomujeme svůj věk a že jsme většinu času bezvěcí. Ať už je tomu jakkoli, ve chvíli, kdy se otočila, usmála a zamávala na mladého plavčíka (který to nevydržel a vyprskl), o svém věku nevěděla. Jakási esence jejího půvabu, nezávislá na čase, se tím gestem na vteřinu odhalila a oslnila mne. Byl jsem podivně dojat. A vybavilo se mi slovo Agnes. Agnes. Nikdy jsem žádnou ženu toho jména nepoznal.

Za Agnesiným otcem chodívala tehdy asi čtyřicetiletá dáma, sekretářka fakulty, aby mu předkládala nějaké papíry k podpisu a aby jiné zase odnášela. Přestože jejich

důvod byl bezvýznamný, ty návštěvy byly provázeny tajemným napětím (matka se stávala nemluvnou) probouzejícím Agnesinu zvědavost. Vždycky když byla sekretářka na odchodu, Agnes utíkala k oknu, aby se na ni nenápadně dívala. Jednou, když sekretářka odcházela z domu směrem k brance (šla tedy právě opačným směrem, než půjde o něco později Agnes sledovaná pohledem nešťastného spolužáka), otočila se, usmála a vyhodila do vzduchu paži nečekaným pohybem, lehkým a plavným. Bylo to nezapomenutelné: chodník posypaný pískem se v paprscích slunce třpytil jako zlatý potok a po obou stranách branky kvetly dva keře jasmínu. Gesto směřující vzhůru jako by chtělo ukázat tomu zlatému kusu země směr, kterým má vzlétnout, a bílé keře jasmínu se už začaly proměňovat v křídla. Otce nebylo vidět, ale z gesta ženy vyplývalo, že stojí ve dveřích vily a dívá se za ní.

To gesto bylo tak nečekané a krásné, že zůstalo v Agnesině paměti jako otisk blesku; zvalo ji do dalek prostoru i času a probouzelo v šestnáctileté dívence nejasnou a nesmírnou touhu. Ve chvíli, kdy potřebovala náhle sdělit něco důležitého svému chlapci a neměla pro to slov, to gesto v ní ožilo a řeklo za ni, co sama neuměla říci.

Nevím, jak dlouho ho používala (či přesněji jak dlouho ono používalo ji), jistě až do toho dne, kdy si všimla, že její o osm let mladší sestra hází do vzduchu paži, když se loučí s malou kamarádkou. Když viděla své gesto v provedení sestry, která ji od nejranějšího dětství obdivovala a ve všem napodobovala, pocítila jakousi nevolnost: dospělé gesto se k jedenáctileté holčičce nehodilo. Ale hlavně ji napadlo, že to gesto je dáno k použití všem, a že jí tedy nepatří: když mává rukou, dopouští se vlastně krádeže či padělků. Od té doby se začala tomu gestu vyhýbat (není lehké odvyknout gestům, která si na nás zvykla) a stala se nedůvěřivá ke všem gestům. Snažila se je omezit jen na ta nejnezbytnější (říci hlavou „ano“ nebo „ne“, ukázat na předmět, který její společník nevidí), na ta, která nepředstírají, že jsou jejím originálním projevem. A tak se stalo, že gesto, které ji okouzilo na otcově sekretářce odcházející po zlaté cestě (a které mne okouzilo, když jsem viděl dámu v plavkách loučit se s plavčíkem), v ní docela usnulo.

Až jednou se probudilo. Bylo to, když zůstala před matčinou smrtí dva týdny ve vile s nemocným otcem. Když se s ním loučila poslední den, věděla, že se spolu dlouho neuvidí. Matka nebyla doma a otec ji chtěl doprovodit na ulici k autu. Zakázala mu, abys ní šel dál než k prahu dveří, a odcházela pak sama k brance po zlatém písku mezi záhony. Svíralo se jí hrdlo a měla nesmírnou touhu říci otci něco krásného, co slovy nelze vyjádřit, a tak náhle, nevěděla ani, jak k tomu došlo, otočila hlavu a s úsměvem vyhodila paži do výše, lehce, plavně, jako by říkala, že je před nimi ještě dlouhý život a že se spolu ještě mnohokrát uvidí. Vteřinu poté si vzpomněla na čtyřicetiletou dámu, která na otce před pětadvaceti lety na stejném místě stejným způsobem zamávala. Byla z toho rozrušena a zmatena. Bylo to, jako by se náhle v jedné vteřině setkaly dva vzdálené časy, jako by se v jednom gestu setkaly dvě různé ženy. Proběhla jí hlavou myšlenka, že ty dvě ženy byly možná jediné, které miloval.